

ÇİRKİN VE HİZMETÇİLER OYUNLARINDA BİYOİKTİDAR KAVRAMI

BİOPOWER CONCEPT IN THE UGLY ONE AND THE MAIDS PLAYS

Simel Keçicioğlu*

Öz

Bu makalede Marius von Mayenburg'un Çirkin oyunu ve Jean Genet'nin Hizmetçiler oyunu, Foucault'nun biyoiktidar, özne ve beden kavramları çerçevesinden okunmuştur. Hizmetçiler ve Çirkin oyunları Foucaultcu bir perspektiften iktidar, toplumsal sınıf farklılıkları, kimlik ve özne inşası gibi ögeler bağlamında pek çok paralel kavram sunmaktadır. Makale, oyun karakterlerinin yaşamları içinde kendini konumlandırma biçimlerini, perspektiflerini ve içinde buldukları normları biyoiktidar pratikleri paralelliğiyle okumayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler Biyoiktidar, Foucault, Çirkin, Hizmetçiler.

Abstract

In this article, Marius von Mayenburg's play The Ugly One and Jean Genet's The Maids are read within the framework of Foucault's concepts of biopower, subject and body. The Maids and The Ugly One plays present many parallel concepts in the context of elements such as power, social class differences, identity and subject construction from a Foucauldian perspective. The article aims to read the way the characters position themselves in their lives, their perspectives and the norms they are in parallel with biopower practices.

Keywords: Biopower, Foucault, The Ugly One, The Maids.

1. Giriş

İnsanın yaşamdaki ilk varoluş biçimi fiziksel bir varoluştur. İnsan fiziksel olarak dünyanın ortasına doğar ve içinde bulunduğu toplumun kültürü, tarihi ve düşünce biçimleri ile sarmalanır. İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır ve bir topluluğa ait olmak ister. Dolayısıyla kendi varlığını içinde bulunduğu toplum ile şekillendirir ve yaşam içinde kendini var etmeye, bir bina gibi inşa etmeye başlar. Buna öznenin inşası olarak bakılırsa eğer, özne olarak kendini var eden ya da etmeye çalışan insan bu eylemi pek çok şeyin tesiri altında gerçekleştirir. Öznenin inşa sürecine

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 6.09.2022 - Kabul tarihi: 19.02.2023.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sahne Sanatları Bölümü, simelkecioglu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5974-5101>.

odaklanan Foucault, özne ve öznel deneyimler üzerine düşünürken bu var olma sürecinin çevresel etkilerden bağımsız düşünülemediğini fark eder. “Öznel deneyimi açıklamak için öznenin değil, o deneyimi kuran söylem ile söylemin karşılıklı ve kaçınılmaz bir ilişki içinde olduğu iktidar sistemlerinin analizini yapmak gerektiğini gösteren Foucault, bir yandan da öznel deneyimin kurulmasında insan bilimlerinin oynadığı rolü ortaya çıkararak güçlü bir bilim eleştirisi sunar” (Foucault, 2014:10).

Foucault, iktidar-bilgi-söylem üçgeni üzerinden öznenin söylemleri değil söylemlerin özneli yarattığı düşüncesine varır. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, iktidarın dönemsel ihtiyaçları ile orantılı olarak hedeflerine uygun söylemler geliştirdiğini ve bu söylemlerin özneli var ettiğini söyler (Foucault, 2014:12). İktidarın ihtiyaçları değiştikçe insan bedeni üzerinden beklentileri de değişir. Üretim nesnesi haline gelen insanın bedeni daha çok önem taşıdikça, işe yaramaz olanı ayrıştırmak, sorunsallaştırmak ortaya çıkmıştır. Foucault bu sorunsallaştırmayı üç ana eksen üzerinden açıklar; bilgi, iktidar, etik. “Her deneyim, belli kavramlar ve kuramlar içeren ve ürettiği hakikatlerle ifade bulan bir bilgi alanı, belli normlar ve kurallar içeren bir iktidar alanı ve bu bilgi ve iktidar alanları bağlamında bireyin kendisiyle kurduğu bir ilişki biçimini bir araya getirir” (Foucault, 2014:14).

İktidar, kurgulamış olduğu normlar üzerinden birtakım kimlikler yaratır ve dayatır. İnsan bedeni üzerinden işleyen bu iktidar biyoiktidar kavramını yaratır (Güneş, 2015:63). Birey olarak insanın içine doğduğu beden ve toplumsal statü ve olmak istediği kişi ile arasında güçlü bir çatışma doğar. Kişiye iktidarın dayattıkları ve kişinin olmayı arzuladıkları üzerinden Hizmetçiler ve Çirkin oyunları güçlü bir yaşamsal sorgulama sunmaktadır.

Jean Genet'nin Hizmetçiler oyunu kendini var etmeye çalışan, yaşam içerisindeki konumlarını değiştirmeyi amaçlayan ama bunu bir türlü gerçekleştiremeyen iki kız kardeşin hikayesidir. İktidarın kendilerine biçtikleri statüyü değiştirmeye çabalarlar fakat bu döngüyü kıramazlar. Hizmetçi olarak, kadın olarak, toplumdaki konumlarının iktidar tarafından dayattığı tüm normları yaşamlarının her anında deneyimleyen bu iki kız kardeş Foucaultcu bir okuma için oldukça uygun bir zemin sunar. Giymeleri gereken kıyafetten, yatmaları gereken yere, sosyal hayatlarının şekline kadar bu biçim onlar adına karar verilmiştir. Hayatlarını değiştirmek isteseler de ne gerçekten mücadele verebilirler ne de değiştirebilirler.

Mayenburg'un Çirkin oyunu da biyoiktidar normlarına hapsolmuş olağanüstü çirkinliğini fark etmesiyle yaşamı değişen Lette üzerinden işleyen, kırılmayan bir döngüsel yaşam hikayesidir. Oyun boyunca Lette başladığı noktadan çok uzak bir noktaya ulaşırsa da aslında yine başa döner ve yine hayatında söz sahibi olamamıştır. Tıpkı Genet'nin oyunlarında olduğu gibi Çirkin oyunu da seyirciyi yer yer kimin kim olduğunu tamamen karıştırma noktasına getirir. Bu iki oyunda da biyoiktidarın normlarının altında ezilen, iktidar tarafından biçimlendirilen ve buna asla karşı gelip döngüyü kıramayan karakterler görürüz. Bu çalışma, Çirkin ve Hizmetçiler oyunlarını Foucault'nun özne, beden ve biyoiktidar kavramları bağlamında incelemeyi amaçlamıştır.

2. Foucault'da özne, beden ve biyoiktidar

Biyopolitika kavramı söz konusu olduğunda akla ilk gelen isim Michel Foucault'dur. Fransız psikolog, sosyolog ve filozof olan Michel Foucault, özne ve öznel deneyimler üzerine çalışmalarını yürütürken söylemlerin özneyi var ettiğinden ve söylemler yoluyla da iktidarın her yerde olduğundan söz eder. Bu iktidar biçimi, insanı şekillendirmeyi amaçladığı için de Foucault bunu biyo-iktidar olarak adlandırır (Foucault, 2014, s. 16). Geleneksel anlamda iktidar, hükümetin bulunduğu bir odak olarak düşünülmesine karşın, Foucault iktidarın merkezi olarak devlet yerine mikro iktidar biçimlerine, bedenler üzerindeki maddesel iktidara odaklanmıştır (Bingöl, 2019:328). Foucault özneleri yönlendiren bu iktidar politikalarını biyopolitika olarak adlandırır. Foucault biyopolitikayı yaşam ve yaşam mekanizmalarını açık hesaplar üzerinden insan yaşamını dönüştüren fail olarak görür (Foucault, 2007:105). "Foucault, disiplinci iktidarın sadece bedene odaklandığı döneme biyo-iktidar, bedenle birlikte tüm yaşamın kuşatıldığı döneme ise biyo-politika adını verir" (Güneş, 2015:63). Biyo-politika denen kavramın kelime anlamına da bakılacak olursa, hayatla (Yunancası: bios) uğraşan politika anlamına gelir (Lemke, 2016:15). Dolayısıyla, insan yaşamıyla ilişkili her şey, biyopolitikanın konusudur.

Yaşam üzerindeki bu iktidar, XVII. yüzyıldan itibaren belli başlı iki biçimde gelişti. Bu kutuplardan ilk oluşan bir makine olarak ele alınan bedeni merkez almıştır. Bu bedenin terbiyesi, yeteneklerinin artırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkarlığının koşul gelişmesi, etkili ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesi, bütün bunlar disiplinleri şekillendiren iktidar yöntemleriyle sağlanmıştır; insan bedeninin anatomo-politikası. XVII. yüzyıl ortasında oluşan ikinci kutup; tür-bedeni, canlı varlığın mekaniğinin etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin dayanağını oluşturan bedeni merkeze almıştır: Bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmıştır; bunların

sorumluluğunun yüklenilmesi bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir: İşte bu da nüfusun biyo-politikasıdır (Foucault, 2007:102-103).

“Foucault, iktidar kavramını egemenlik kavramı üzerinden, sadece kısıtlayan, sınırlandıran ve baskı kuran bir şey olarak değil, aynı zamanda oluşturan, inşa eden ve düzenleyen bir şey olarak görür” (Oranlı, Yaz 2012:43). Anatomo-politika olarak adlandırdığı disiplinci iktidar modeli insan bedeninin yeteneklerinin geliştirilmesi, daha verimli ve uysal kılınması ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirilmesiyle ilgilidir. Yüzyıllar içerisinde değişen toplumsal yapı, sanayileşme, nüfusun artması çok daha sonuç odaklı bir yaklaşımı doğurmuştur. Bu da iktidarı oluşturanları, en iyi sonucu alabilecek sistemlerin üzerine yoğunlaştırmıştır. Hedeflenen verimin arttırılması için birtakım analizler yapılmaya ve bireysel düzlemde incelenen insanların bireyselden toplumsala doğru yönlendirilmesi amaçlanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu yaklaşım insan bedenine bir tür olarak nesnel düzeyde bir yaklaşımı doğurur ve nüfusun biyopolitikası olan bir modeli ortaya çıkarır (Foucault, 2014:17). Bireylerin duygulanışlarından cinselliklerine kendi ürettikleri söylemlerin analizi ile onların yönlendirilmeleri bir biyoiktidar uygulama alanıdır (Revel, 2012:28-29). İktidara göre nesneye dönüşen insana dair ne varsa incelenmeli ve ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yönlendirilmelidir. Yaşam, iktidarlar için artık daha çok düzenleme ve dolayısıyla da daha çok norm üretme nedeni olmaktadır. Nüfuslar, bireylerden oluşur ve her bir bireyin normlar dahiline sokulması iktidarın çıkarlarına hizmet eden bir durum olacaktır. Değişen yaşamsal ihtiyaçların ve yaşam biçiminin sebep sonuçsal ilişkisini de Foucault şöyle açıklar;

Biyo-iktidarın bu şekilde gelişmesinin bir başka sonucu da norm oyununun, hukuksal yasa sisteminin zararına kazandığı önemdir. Artık söz konusu olan egemenlik alanında ölümü öne sürmek değil, değer ve yararlılık alanında yaşam dağıtmaktır. Böylesi bir iktidar, nitelemek, ölçmek, değerlendirmek, hiyerarşiye sokmak durumundadır, öldürücü canlılığıyla ortaya çıkmak değil; onun işi itaatkar uyruklarla hükümdarın düşmanlarını birbirinden ayıran çizgiyi çekmek değil, normlar çerçevesinde dağıtımlar yapmaktır. (...) yasanın gitgide daha fazla norm biçiminde işlediğini ve adalet kurumunun, işlevleri özellikle düzenleyici olan bir aygıtlar (tıbbi, yönetsel, vb.) evreniyle gittikçe daha çok bütünleştiğidir. Normalleştirici toplum, yaşamı merkez alan bir iktidar teknolojisinin sonucudur (Foucault, 2007:107).

İnsanın toplum içerisindeki değişen bu konumu, onun bir insandan çok bir amaca hizmet etmesi gereken bir nesneye dönüştürülmesine neden olmaktadır. Foucault'nun “ruh, beden hapisanesidir” söylemi insanların bu işlevsellik çarkına uygun bir şekilde etiketlenerek kapatılması, hapsedilmesini ifade eder (Işık, 1998:108). Bu kapatılmaların en iyi örnekleri olarak

hapishaneler, tımarhaneler, fabrikalar, günümüzdeki plazalar, okullar özneyi iktidarın verdiği bilgilere göre biçimlendirmektedir (Revel, 2012:24-25). “Foucault, beden ve iktidar arasındaki bu ilişkilerin başlıca aktörleri olarak devleti, cezaevlerini, tıbbi, akıl hastanelerini ve hukuk disiplinini işaret etmektedir” (Bingöl, 2019:330-331). Kapatılmaların farklı türleri de söz konusudur. Örneğin bir hapishane ile okul aynı şekilde değildir. Hapishaneler, tımarhaneler bir noktada insanların sınıflandırılmasını da doğurmuştur. Suçlu, deli, topluma zararlı, topluma faydasız gibi bakış açılarının doğmasına neden olmuştur. Örneğin Rönesans öncesi toplumun içinde özgürce gezen delilerin yeri artık tımarhaneler olmaktadır. Rönesans’tan sonra özel yerlere kapatılmaya başlanan deliler, toplumun yeni oluşan üretim normlarına uymayan yoksullar, dilenciler, caniler, işsiz, yaşlı, ahlaksız ve hatta zührevi hastalıklar gibi toplum dışı unsurlar halini almışlardır.

Modern psikiyatrinin bütün kurumları bilinçli ve bilinçsiz karşıtlığı temelinde kurulur (Bingöl, 2019:328). Hasta ya da sağlıklı, deli ya da akıllı, suçlu ya da suçsuz gibi özneyi nesnel bir biçimde bölen pratikler bulunur (Foucault, 2014:58). Bu ikilikler (dikotomiler), bir tarafın sorunsallaştırılması, işlevsiz, kusurlu, hatalı görülmesi de demektir. Bu sorunsallaştırılma yoluyla normalin de sınırları belirlenmiş olur. Özneyi nesnelleştiren normları üreten iktidarın insana dayatmış olduğu bir düşünce ve davranış biçimi söz konusudur. Bu normlar çerçevesinde gelişen üç tip öznel dönüşümler bulunur. Birincisi, kendisine bilim statüsü kazandırmaya çalışan araştırma kipleri; ikincisi, bölücü pratikler ile nesneleştirilen özne ve üçüncüsü de kendini özneye dönüştürmeye çalışan insanın biçimleridir (Foucault, 2014:58). İlkinde, özneyi konuşan ya da yaşayan nesne olarak gören ve onu araştıran bilim dallarından (dilbilim, filoloji, biyoloji vb.) söz eder. İkincisi de kendi içinde bölünmüş ya da başkalarından bölünmüş olarak algılanan öznelerdir; akıllı-aptal, suçlu-suçsuz gibi. Son olarak da insanın kendini özneye dönüştürme biçimlerini inceler, cinsellik alanı gibi. Foucault bu üç eksenin birbiriyle yakından bağlı olduğunu söyler. Bu deneyimler hem bir bilgi ve hakikatler alanı, hem bir normlar ve bu normlara bağlı kurallar sistemi, hem de bir kendiyle ilişki modeli içeren karmaşık odaklar olarak görülmelidir (Foucault, 2014:15). Foucault’ya göre yeni iktidar teknolojileri, kendisini toplumsal üretim ve toplumsal hizmetle ortaya koymayı amaçlar. “Bu nedenle bireylerin bedenlerine, hareketlerine, tutumlarına ve gündelik davranışlarına ulaşabilmek zorunluluğundadır” (Güneş, 2015:62-63). Eğitim, sağlık, üretkenlik, güzellik vs. gibi söylemler, insanları yönlendiren, etkisi altına alan ve

işlevsel olacak bir tutumu benimsemelerini sağlayan iktidar pratikleridir. Foucault'ya göre tüm bu pratikler yoluyla beden iktidar tarafından ele geçirilmiştir ve beden bilinci de denetim altına alınmıştır.

Jimnastik, askeri talimler, kas geliştirme, çıplaklık, güzel bedenlere övgüler düzülmesi. Tüm bunlar, iktidarın sağlıklı bedenler üzerinde, çocukların ya da askerlerin bedenleri üzerinde yürüttüğü aralıksız, inatçı ve titiz çalışma sonucu, bireysel bedenin arzulanır bulunmasını hedefleyen bir çizgi üzerinde yer alır. İktidar bu etkiyi doğurduğu anda, tam da onun fetihleriyle ilerleyen çizgi üzerinde, bireysel bedenin iktidara yönelttiği, sağlığın ekonomiye, haz isteğinin cinsellik, evlilik ve ar duygusuyla ilgili ahlaki normlara yönelttiği karşı saldırılar başlar. Özgür sevişme ya da kürtaj düşüncelerinin, toplumsal gövdeyi oluşturan kurumları nasıl bir panik içine düştüğünü hatırlayın. Gerçekte, iktidarın sallandığı izlenimine kapılmak yanlıştır; çünkü iktidar bir değişimi gerçekleştirebilir, yerini değiştirip başka bir alanı ele geçirebilir ve çatışma sürüp gider (Foucault, 1994:24-25).

İktidar insanların bedenlerine ulaşır ve bunu ideolojileri vasıtasıyla yapar. İnsanlar yönlendirilmiş düşünceleriyle, ele geçirilmiş bedenleriyle yaşamlarıyla ilgili kararlar alırlar. Toplum içerisinde bir yer edinmeye, sahip olmadıklarını arzulamaya ya da sahip oldukları yeri güçlendirmeye çabalarlar. Foucault beden ve iktidar üzerindeki etkilerin çok daha materyalist bir noktada olduğunu savunur (Foucault, 2012:41). İktidarın belirlediği yasalaşmış normlar çerçevesinde, insan kendinin bir metaya dönüşmesini bile isteye kabullenir ve hatta kendini bilinçli olarak dönüştürür. Hizmetçiler ve Çirkin oyunları, karakterlerin yaşamsal sorgulamaları, kendilerini dönüştürme çabaları ve yaşamsal konumlanma ihtiyaçları gibi bağlamlardan biyoiktidar kavramı bakımından önemli örnekler sunmaktadır.

3. Hizmetçiler oyunu ve biyoiktidar

Jean Genet, 1910 – 1986 yıllarında yaşamış, önemli bir Fransız absürt tiyatro yazarıdır. Oyunlarında her zaman iktidar – suç motiflerini görmek mümkündür. Genel olarak toplumun dışına itilmiş insanların hikayelerini aktaran Genet'nin hayatına bakılacak olursa bunun nedenini anlamak oldukça kolaydır. Yetimhanede başlayan yaşamı, islahevleri ve hapishanelerde geçmiştir. Foucault'nun bahsettiği kapatılma kavramını tam da orta yerinden deneyimlemiş biridir. Genet'nin hayatı iktidar kavramının her yönüyle yüz yüze geçmiştir. Suçlu kimliğinin yanında, bir yetim ve bir eşcinseldir. Yani Genet Foucault'nun iktidarının arzu ettiği düzenin her anlamıyla dışında yer almıştır. Bu da Genet'nin oyunlarında, tıpkı hayatında olduğu gibi protest ve ayrık bir duruş olarak karşımıza çıkar. Oyunlarındaki karakterler her daim bir karşı çıkış

halindedir. Hem toplumun dışındadırlar hem de konumlarını dönüştürmeye çabalarlar. O dışarıda kalmışlığı kırmanın, görünür olmanın bir mücadelesi içindedirler. Sahip oldukları konumla asla barışamadıkları gibi, arzu ettikleri Öteki olmaya da yaklaşamazlar. Bu noktada Genet protest bakış açısını ortaya koyarcasına Foucault'nun söz ettiği tahakküme karşı duruşu belli bir noktada yansıtır ve karakterleri, varoluş mücadelesinin anlamsızlığı karşısında çarkı bozup, kendilerini öldürebilme basiretini gösterebilirler.

Genet Hizmetçiler oyununu, Papin Kardeşler[†] vakasından esinlenerek yazmıştır. Bu kız kardeşlere dair herhangi bir anormallik göstergesine rastlanmaması olayın etkisini daha da artırır. Sosyal yaşam içerisinde herhangi bir tuhaf ya da şiddete eğilimli davranışları gözlemlenmemiştir. Cinayetin işleme biçiminin vahşiliği ve kız kardeşlerin olay sonrasında kaçmak yerine yıkanıp çıplak yatakta birbirlerine sarılarak yatmaları da olayın gizeminin boyutunu arttırmıştır. Başlangıçta büyük cezalar verilse de sonrasında cezaları hafifletilir. Dönemin içerisinde, hizmetçilik kurumuna dair epey sansasyon yaratmış ve sorgulamaya neden olmuş bir olaydır Papin Kardeşler. Hizmetçilere biçilen yaşamların, normal sayılan algıların sorgulanması açısından oldukça önemli bir olaydır. Genet, bu olaydan yola çıkarak yazdığı Hizmetçiler oyununda da sınıf çatışmalarını, ayrımcı yaşam normlarını sorgular.

Hizmetçiler oyununda iki hizmetçi kız kardeşin hanımlarını ortadan kaldırmak üzerine prova yapmaları ve bu esnada birbirleriyle yüzleşmeleri, hayatlarını sorgulamalarına şahit oluruz. Claire'in hanım rolünde, Solange'ın Claire rolünde bir oyun oynadığı sahneyle başlar oyun. Oyun karakterlerin iç içe geçtiği, karmaşık bir durumla karşılar seyirciyi ta ki çalar saatin ziline kadar. Zilin sesi ile oyun sona erer ve bunun bir planın provası olduğu ve karakterlerin rollerini oynadığı anlaşılır. Claire, sahte mektuplarla evin beyini hapse attırmış, Solange da hanımı öldürmeye başarısız bir teşebbüs gerçekleştirmiştir. Beyefendiyi hapse attırmayı başarmaları bir adım öteye gidecek cesareti bulmalarını sağlar. O akşam hanımı öldürmeyi planlarlarken, beyefendiden gelen telefonla her şey tepetklak olur. İlk denemelerinin de başarısız olmasıyla, cesaretleri kırılır,

[†] 1933 yılında Fransa'nın kuzeyindeki Le Mans bölgesinde yaşanan bir cinayetten esinlenerek yazmıştır. Papin Kardeşler vakası olarak anılan bu cinayette, biri yirmi iki diğeri yirmi altı yaşında iki kız kardeş, yedi yıldır çalıştıkları evin hanımını ve kızını parçalayarak öldürmüşlerdir.

hanımı öldürme planı suya düşer ve bir başka rol oynama seansında Claire'in kendini öldürmesiyle oyun sonlanır.

Hizmetçiler oyunu, toplum içindeki hizmetçi statüsünü doğuran burjuvazi ile iç içe işler. Tıpkı iktidarın insanlar yerine karar vermesi gibi, burjuvazinin hizmetçiler adına karar verdiği bir yaşam söz konusudur. Bir hizmetçi olarak aşağılanmak, kalitesiz yaşamak, tek yönlü bir hayatı sürdürüyor olmak bu statünün normlarıdır. Bu anlayışa göre hizmetçi olmak yalnızca hizmet etmek için var olmaktır ve bu varoluşun dışına çıkmak da mümkün değildir. Hizmetçilerin kokan insanlar olması, yalnızca eldivenleriyle ve önlükleriyle varlık göstermeleri nesnel olarak bir öznenen, hizmetçileri bir insandan ziyade bir obje haline getirmektedir. Oyun boyunca Claire ve Solange hizmetçi statüsünün resmini çizerler.

Claire: Gene mi bu eldivenler? Kurtulamadım bunlardan. Sana kaç defa bunları mutfaktan çıkarma dedim. Bu odanın temiz tutulması gerektiğini ne zaman öğreneceksin? Her şeyde, mutfaktan gelen her şeyde tükürük var (Genet, 1990:9).

Claire: Sürünme. Geri çekil. Tekeler gibi kokuyorsun. Geceleri uşaklarla buluştuğun ahırların hangi kokuşmuş kerevetinden getiriyorsun bu kokuları? Ahırdan mı? Hizmetçi odasından mı? (Genet, 1990:13).

Claire: Gene ellerin. Ellerini kolla. Sana kaç defa söyledim. Bulaşık kokuyorsun (Genet, 1990:13).

Solange: Herkesin iğrendiği bir nesne olmaktan bıktım artık. Ben de sizden nefret ediyorum (Genet, 1990:15).

Solange: Hizmetçilerinizin ikisi de burada, size kul köle olan hizmetçileriniz. Güzelleşin, güzelleşin ki onları daha çok küçümseyesiniz. Ama artık bize vız geliyorsunuz. Kokularımıza, hizmetçi kılığımıza, size olan kinimize büründük. Biz de yavaş yavaş ortaya çıkıyoruz bayancığım (Genet, 1990:17).

Solange: İşte mutfağıma dönüyorum. Eldivenlerimle, bulaşıkların kokusu beni orada bekliyor. Musluğun ağır aksak ıslığı da orda. Sizin çiçekleriniz varsa benim de bulaşıklarım var. Hizmetçiyim ben. Yeterince pasaklıyım. Siz hiç değilse beni daha fazla kirletemezsiniz. Ama çiçeklerinizi öteki dünyaya götüremeyeceksiniz (Genet, 1990:17).

Genet'nin buradaki eleştirisi, Foucault'nun burjuvanın iktidara geçmesinden önceki yasadışılığı ile paralel bir yerden gerçekleşir. Solange bir hizmetçi olarak en kirli olandır fakat hanımı temiz olduğunu iddia etse de hırsızdır, düzenbazdır, türlü türlü kirlilikleri içinde barındırandır.

Solange'ın yavaş yavaş ortaya çıkıyor olmalarına yaptığı vurgu bir dönüşüm arzusunu, çabasını aktarır. Ancak biçim değiştirirlerse bir hizmetçi olmaktan çıkabilirler. Hizmetçi olmaktan çıkmaları için hanım olmaları, hanım olmaları için de hanıma ait objeleri taşıyor olmaları gerekir.

Çünkü biyoiktidar, normlarını bedenler üzerinden kurgular ve o sınıfa ait olmak isteyen biri belli birtakım metalara sahip olmalı ve bedeninde bunları taşıyor olmalıdır. Elbiseler, kürkler, kolyeler, güzel parfüm kokuları gibi. Tüm güzel olan şeyler hanımın elindedir, hizmetçilere ise hep kötü şeyler kalır. Bir hizmetçi bedenindeki özne, hiçbir şeyi hak etmez.

Claire: Gene mi bu eldivenler? Anlaşılan sütçüyü bunlarla kandıracağını umuyorsun (Genet, 1990:9).

Claire: Şunu iyi belle, Mario'yu bu vücut ve bu suratla kandıramazsın (Genet, 1990:10).

Solange: Sizden nefret ediyorum. Sizin o lavanta kokan göğsünüzden nefret ediyorum. Fildişi göğsünüzden, altın kalçalarınızdan, kehribar ayaklarınızdan nefret ediyorum! (...) Tanrıdan güzelliği aşırılabileceğinizi, beni de güzellikten yoksun edeceğinizi umdunuz değil mi? Lavantaları, pudraları, ojeleri, ipeklileri, kadifeleri, dantelaları kendinize alacak, beni ise onlardan yoksun edecektiniz ha? (Genet, 1990:16).

Solange: Bayancığımızın iyiliği! İyi olmak, güler yüzlü olmak, sevimli olmak kolaydır. Evet bayancığımızın sevimliliğine söz yok! Güzel ve zengin olunca elbet de iyi olur insan. Ama hizmetçi olup da iyi olmak kolay değil! Hizmetçiler ortalık temizler, ya da bulaşık yıkarken kasılmaktan başka bir şey yapamazlar. Olsa olsa, süpürgeyi yelpaze yerine kullanırlar,asma önlükle de kırıttı kırıttiverirler. Ya da, geceleri, senin gibi, bayanlarının odalarında göz alıcı ve tarihi giysilerle kendi kendilerine defile yaparlar (Genet, 1990:22).

O statüye ait objeler, asla bir başka statüye ait olamazlar. Özne her nereye ait ise, oraya mahkumdur. Bunu dönüştürmesi imkansız gibi bir şeydir;

Claire: Bütün eşyalar, bütün nesnelere bize düşman! (...) Boyuna bize hayınlık ediyorlar. Bizi adamakıllı suçlamak için büyük bir suç işlememizi bekliyorlar. Nerdeyse bayana her şeyi açıklayacaklardı. Telefonda sonra hayınlık sırası dudaklarımıza geçti. (...) Solange, bayancığımız mutfağa kaldırmayı unuttuğumuz saati, tuvalet masası üzerindeki pudrayı, yüzümden çıkaramadığım allığı gördü (Genet, 1990:49-50).

Solange ve Claire arasındaki sütçü ilişkisi diyalogları, iki taraf için de rahatsız edici ve konuşmaktan kaçındıkları bir noktadadır. Bunun yanında hak etmediklerini de düşünürler içten içe, çünkü onlar çirkin, pis hizmetçilerdir yalnızca. Birine ilgi duymaları, o kişi hakkında konuşmaları toplumsal olarak konuşulmaması gereken bir alandır. Cinsellik, iktidar tarafından kontrol altına alınan bir başka kavramdır. Dile getirilmesi, yaşanma biçimi dahi iktidar tarafından sınırlandırılmıştır. Cinselliği gerçek düzeyinde denetlemek için önce onu dil düzeyine indirgemek, söylem içinde denetlemek, belirgin olarak konuşulmasını susturmak gerekmiştir. Modern ağırbaşlılık, cinsellikten söz edilmemesini sağlayacaktır (Foucault, 2007:20). Bu nedenle sütçü ile ilgili diyaloglar Claire ve Solange'ın oyun içerisinde birbirlerini rahatsız etmek, tehdit etmek için kullandıkları bir konudur ancak.

Claire: O ünlü çatı penceresi de şurada. Sütçü don paça, yatağına buradan atlıyor değil mi?

Claire: Nefretini sana geri çeviririm. Dikkat et, ben sana gözdağı vermek için sütçüyü öne sürmedim (Genet, 1990:23).

Hizmetçinin yaşamına dolaylı da olsa iktidarın karar vermesi gibi, yaşamını sürdüreceği sınırlar da belirlenmiştir. Bir hizmetçi evin içinde olmalıdır, onun yeri orasıdır ve her zaman işinin başında olmalıdır. Bu durum Foucault'nun sözünü ettiği kapatılmanın bir çeşidini temsil eder ve oyun boyunca iki kız kardeş sürekli olarak camdan uzak durmaya çalışırlar. Perdeler sınıksız kapalı olmalıdır, kimse onları görmemeli fark etmemelidir. Sürekli olarak birileri tarafından görülme korkusu içindedirler ve bu Foucault'nun kapatılma süreci dahilinde sözünü ettiği bir çeşit disiplin etme unsuru olan Panoptikon kavramına çıkar. 18. yüzyılın ikinci yarısında, suça eğiliminin tüm toplumun düşmanı olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Bununla ilişkili olarak halk, işçi, köylü topluluğunun gözetim altına alınması ve bu gözetim altına alınmanın yeni biçimleri gelişmiştir. "18. yüzyılın sonunda, 19. yüzyılın başında keşfedilmiş olan şeyin panoptizm" olduğunu söyler Foucault (Foucault, 2011:135). Panoptikon da Jeremy Bentham'ın tasarlamış olduğu bir hapisane modelidir;

Çevrede halka halinde bir bina, merkezde bir kule; bu kulenin halkanın iç cephesine bakan geniş pencereleri vardır; çevre bina hücrelere bölünmüştür, bunlardan her biri binanın tüm kalınlığını kat etmektedir; bunların, biri içeri bakan ve kuleninkilere karşı gelen, diğeri de dışarı bakan ve ışığın hücreye girmesine olanak veren ikişer pencereleri vardır. Bu durumda merkezi kuleye tek bir gözetmen ve her bir hücreye tek bir deli, hasta, bir mahkum, bir işçi veya bir okul çocuğu kapatmak yeterlidir. Geriden gelen ışık sayesinde, çevre binadaki hücrelerin içine kapatılmış küçük silüetleri olduğu gibi kavramak mümkündür. Ne kadar kafes varsa, o kadar küçük tiyatro vardır, bu tiyatrolarda her oyuncu tek başınadır, tamamen bireyselleşmiştir ve sürekli olarak görülebilir durumdadır. (...) Tam ışık altında olma ve bir gözetmenin bakışı, aslında koruyucu olan karanlıktan daha fazla yakalayıcıdır. Görünürlük bir tuzaktır (Foucault, 1992:251).

Genet hapisaneleri ve gözetleyen-gözetlenen iktidar ilişkisini bizzat deneyimlemiş biridir. Panoptikondaki ışığın rolü, hücrelerin içindekini yansıtmaları, görünür kılması bakımından çok önemli bir detaydır. Işıkla olan ilişki Hizmetçiler oyunu boyunca Claire ve Solange'ın sürekli olarak görülme korkusu, fark edilme korkusu şeklinde yansır.

Solange: Pencereden dışarıyı gözle (Genet, 1990:18).

Claire: Artık takatim kalmadı, bu ışık beni öldürüyor. Sanıyor musun ki, karşı evde oturanlar...

Solange: Onlardan bize ne? İşimizi karanlıkta yapmamızı istemez misin? (Genet, 1990:19).

Claire: Her şeyin yolunda olup olmadığına baksan daha iyi edersin. Bak, sekreterin anahtarı böyle miydi? (Genet, 1990:19-20).

Claire: Yoo, gene başlama. En iyisi, git de dışarıyı gözle. Ben bir şey görecek durumda değilim, dışarı çok karanlık (Genet, 1990:20).

Solange: Perdeyi elleme. İşte sustum. Perdeleri böyle tutup açmanı sevmiyorum. Bırak perdeyi (Genet, 1990:21).

Claire: Bırak beni. Şu ışıkları söndür. Yalvarırım söndür şunları (Genet, 1990:33).

Hizmetçiler, Claire'in intiharıyla sonlanır. İntihar, varoluşçulukta da bir insanın yaşamı için yapabileceği en geçerli iki şeyden biridir. Ya hayatını büyük bir ciddiyetle yaşa ve kontrolünü elinde tutmaya çalış ya da bu anlamsız varoluşu sonlandır. Oyun boyunca, biyoiktidarın sabitlenmiş normlarına, nesneleştirilmiş insan algısına karşı çıkmak pek mümkün değildir. Claire iktidarın dayattığı normlardan kendini bir özneye dönüştürmeye çalışır fakat statüsünü değiştirmek ve yeni bir hayata başlamak imkansızdır. Claire çalıştığı evden çıkabilse, iyi giyinse ya da güzel parfümler sıkabilse dahi içinde bulunduğu toplum için her zaman bir hizmetçi olacaktır. Arzu ettiği yaşama ulaşması imkansızdır ancak bir biçimde içinde bulunduğu hayattan kurtulması mümkündür. Bu hayata son vermek onun inisiyatifinde olan sahip olduğu tek ayrıcalıktır. Ölümün onu güzel, özgür ve mutlu kılacağını söyler (Genet, 1990:49). Oyunda intihar ederek kendi yaşamında bir dönüşümü gerçekleştiren tek kişi Claire'dir. Foucault suskunluk gibi intiharın da bir kültür olduğunu söyler (Foucault, 2014:124). Varoluşçu bir bakış açısıyla yaklaşılacak olursa yeri geldiğinde olmak istemediği yerde olmamayı seçebilmek de varlığını sonlandırabilmek de suskun kalabilmek gibi değerlidir ve bir tercih yapabileceği özgürlüğüdür. Claire'in intiharı da iktidara karşı bir direniş yolu ya da olmak istenilen yere bir varış yoludur.

4. Çirkin oyunu ve biyoiktidar

1972 Münih doğumlu Marius von Mayenburg, Berlin Sanat Üniversitesi'nde oyun yazarlığı okumuş, Ateş Yüzlü oyunu ile pek çok ödül almış ve tanınmıştır. 2009 yılından beri Schaubüchne tiyatrosunda yazar, yönetmen, çevirmen, dramaturg olarak çalışmaktadır. 2007 yılında yazdığı Çirkin oyunu, "olağanüstü çirkin olduğunu öğrenen bir adamın estetik ameliyatla güzelleşmesi ve fiziksel güzelliğinin toplumsal bir isteriye yol açmasını ele alır" (Birkiye, 2017:495).

Çirkin oyunu, işinde son derece başarılı ve üretken bir kişi olan Lette'nin aslında ne kadar çirkin olduğunu öğrenmesiyle başlar. Yeni icadının fuardaki tanıtımını yapma hakkını ondan alacak boyutta bir çirkinliktir bu. Çirkinliği ile başa çıkamayan Lette estetik ameliyat olmaya karar

verir. Bu ameliyatın sonucu tahmin edilenin ötesinde gelişir. Herkesin hayran kaldığı bir güzelliğe kavuşan Lette'nin hayatı altüst olur. Sırasıyla kimliğini, evliliğini, işini kaybeden Lette herkesten biri haline gelen muhteşem yüzünün de anlamı kalmayınca hayatını sonlandırmak ister ama bunu da başaramaz.

Çirkin oyununda Lette hariç tüm karakterler aynı isimlere sahiptir. Lette'nin karısı, yaşlı zengin kadın ve cerrahın asistanı Fanny, cerrah ve patron Scheffler, Lette'nin asistanı ve yaşlı zengin kadının oğlunun Karlmann olması gibi. Mayenburg ne karakter değişimlerinde ne de estetik ameliyatla değişen Lette'nin yüzünde herhangi bir şekilde (makyaj, kostüm gibi) farklılığa gidilmeden oynanmasını istemiştir. Oyun boyunca karakterler dışarıdan görünen hiçbir değişim olmadığı halde büyük anlamlar yükledikleri farklılaşmaların peşinde aynılışmaktadırlar. Bedenin metalaştığı kapitalist sistemde, özne üretime ve tüketime katkıda bulunduğu ölçüde işe yarar bulunur. Foucault'nun biyoiktidar perspektifindeki dikotomiler Çirkin oyununda da güzellik ve çirkinlik dikotomisi üzerinden işlemeye başlar. İktidarın belirlediği güzellik ve işe yararlık normları, ikili ilişkilerdeki söylemler olarak Lette'nin karşısına çıkar. “Üretenler çirkin olabilirken, servis eden satıcıların mutlaka güzel olması normuyla kapitalizm, toplumu büyük bir pazar olarak okur. İdeal güzellik satış için yasa kabul edilmiştir” (Akın, 2022:49).

Scheffler: Bakılabilecek gibi bir surat yok sende, şaka kaldıramıyorsan eğer, onu da anlarım. Sen bu suratla hiç bi bok satamazsın” (Mayenburg, 2007:7,9).

Fanny: Konnektörde bir sorun yok zaten. Ama senin suratın o kadar felaket ki hiçbir sansasyon fayda etmez. Satamazsın! (Mayenburg, 2007:13).

Yüzünün çirkinliğinin boyutuyla yüzleşen Lette ilk iş bir estetik cerrahın kapısını çalar. Daha önce böylesine büyük bir operasyon gerçekleştirmemiş olan cerrah için de hayatının en önemli operasyonu olacaktır. Öyle ki, iktidar işine yarayacak noktaya getirmeye çalıştığı öznelerin estetik olarak kusurlarına dahi bütçe ayırarak onları sistemin içine sokmaya çabalar. Lette öylesine çirkindir ki, bu durumu bir hastalık olarak gören sigorta şirketi bu ameliyatın masrafını karşılar; “Sigortanız kesinlikle karşılar, durumunuz çok ciddi (Mayenburg, 2007 :15).

Karısının söylediği onca güzel söze rağmen; “sen öyle değerli bir insansın ki, sen çok güzel bir insansın, ben senin bu halinden memnunum” (Mayenburg, 2007:13-15), Lette bu çirkinliğini sakatlık olarak tanımlar. Kendi icat ettiği ürünün tanıtımını yapmasına engel olan bu durum bedensel bir özür, bir engel haline gelmiştir Lette için. Bu noktaya biyopolitikanın söylemleri

perspektifinden bakılacak olursa Lette'nin farkında bile olmadığı çirkinlik hali, tamamen başkalarının söylemleri üzerinden rahatsız olduğu bir konu haline gelir. Yaşamına engel olmasa da iş dünyasındaki varlığı tehdit altındadır. "İktidar disiplinci olduğunda da düzenleyici ve denetleyici olduğunda da bedenler üzerinde aynı gözden düşürme etkisini yapar ve gücünü beden temsiliyle yansıtmaya devam eder. İktidar, beden aracılığıyla kendi mevcudiyetini devam ettirecek yeni bir özne yaratır, bu özne üretken ve denetlenebilirdir" (Güneş, 2015:71). Özne ve iktidar kitabında Foucault, rasyonalitenin tehlikesinden ve ne şekilde kapana kısıldığımızı anlamının yolunun bu iktidar stratejilerini analiz etmek olduğunu savunur (Foucault, 2014:61). Bir toplumda akli başında olmaktan kastedileni anlamak için delilik alanında olup biteni araştırmayı vurgular. Çirkin oyunu da güzellik kavramını önce çirkinlik üzerinden algılatır. Foucault'nun söylediği gibi iktidar iletişim şebekeleri ve iktidar ilişkilerinin düzenli ve uyumlu sistemler oluşturduğu bloklar (Foucault, 2014:71) Lette'yi bu eyleme iten iş yeridir. İş yeri de kapatılma ve disiplin etme mekanizmalarından biridir. Foucault bu mekanizmaların işleyişi için şöyle bir açıklama yapar;

Örneğin bir eğitim kurumuna bakalım: bu kurumun mekansal düzeni, kendi içsel yaşamını yönlendiren ayrıntılı düzenlemeleri, tanımlanmış işlevleri, yerleri ve yüzleriyle yaşamını o kurumda geçiren ya da orada birbirleriyle karşılaşan çeşitli bireyler; bütün bunlar, bir kapasite-iletişim-iktidar bloku meydana getirir. Burada yeteneklerin ya da davranış biçimlerinin öğrenilmesini ve edinilmesini sağlayan faaliyetler, bir dizi düzenlenmiş iletişim (dersler, sorular ve cevaplar, emirler, öğütler, kodlanmış itaat göstergeleri, her kişinin ve bilgi düzeylerinin 'değeri' ni gösteren farklılık işaretleri) aracılığıyla, ayrıca bir dizi iktidar süreçleri (dışa kapatma, gözetleme, ödüllendirme ve cezalandırma, hiyerarşi piramidi) aracılığıyla geliştirilir (Foucault, 2014:71).

Toplumsal hiyerarşide bir iş sahibi olmak, işe yarar olmak büyük önem taşır. O nedenle her ne kadar karısı Lette'yi böyle de sevdiğini söylese de Lette için iş yerindeki söylemler ve işi ile olan bağlantısı daha ağır basmaktadır. Lette sonucunun ne olacağını dahi bilmediği bir operasyona razı gelir ve en kötü ihtimalde dahi daha iyi bir yüzü olacağını ima eden cerrahın bıçağının altına yatar (Mayenburg, 2007:16). Lette yüzünden memnun olsa da toplumsal konumu için bedenini şekillendirmeye karar verir ve iktidar tarafından ruhu ele geçirilmiş olur. Foucault'nun sözünü ettiği ruhun bedeninin hapisanesi olması tam da bu şekilde ideal formlara hapsedilen bedenler ve dolayısıyla hapsedilen ruhlardır (Foucault, 1992). Ruhların arzularını ele geçiren iktidar o bedenlere istediği şekilde yön verebilir. "Bir güç aracı olan ruh, bedene şekil verir

ve onun sınırını çizer aynı zamanda onu bir kalıba sokar böylece onu var eder” (Güneş, 2015:66). İktidar söylemlerinin konuşlandığı bir başka blok tıptır Foucault’ya göre ve sınırlı bilgisi ile söylemler üretmektedir. Tıp da kendi iktidarı dahilinde ürettiği söylemler ile özneler üzerinde bir etki yaratır. Belli başlı genellemeler, deneyimler üzerinden kişilere yorumlar yapma, yönlendirme hakkını kendinde görür. Kişilerin duyduğu güvene dayanarak dilediği gibi manipülasyon uygulayabilmektedir.

Scheffler: İlk bakışta her zaman için bir çok etkisi olur.

Lette: Gerçekten mi? Size de aynı şey olmuş muydu?

Scheffler: Bana mı? Çok şükür, hiç başıma gelmedi.

Lette: O halde benim ne hissettiğimi nasıl biliyorsunuz?

Scheffler: Bu konuda uzmanım (Mayenburg, 2007:21).

Estetik ameliyat sonrasında fuara gitme hakkı daha Lette talep etmeden kendisine iade edilir. Aynı katı ve şekilci iktidar bu kez Lette’nin asistanı Karlmann’ı dışlar. Bu kez Karlmann iktidara hizmet etmeyen bir statüye geçer ve iktidara hizmet etmek çok önemlidir. Bu noktada Lette hizmetini en mükemmel noktaya taşıyabilmek adına bir zamanlar sahip olduğu bir prensipten vazgeçer ve karısından başka bir kadınla birlikte olur. Fanny (zengin yaşlı kadın) ile oğlu Karlmann’ın izleyiciliğinde ‘iş için’ birlikte olur. Orada Fanny ve Karlmann’ın söylemleri Lette’nin öznel inşasını başka bir noktaya taşır, karısını düşünmeden edemeyen birinden pek çok kadınla aynı anda birlikte olmayı normalleştiren birine dönüşür.

Fanny (zengin yaşlı kadın): Onun da anlayışlı olması lazım, böyle bir suratla hayat boyu kendini bir kadına adayamazsın.

Fanny (zengin yaşlı kadın): Evlilikte sadakat bir ahlak sorunundan çok, arz talep meselesi. Ve muhakkak senin bu tipinle talep averajın oldukça üstündedir.

Lette: Bu suratla hayatım boyunca kendimi yalnız bir kadına adayamam.

Lette: Bu bir talep meselesi ve talep bu aralar fırladı (Mayenburg, 2007:37).

Oyun arz-talep ilişkilerinin bir kişiyi ne derece etkileyebileceğini Lette’nin dönüşümü üzerinden güçlü bir şekilde ortaya koyar. Oyunun başında son derece naif, kibar ve sadık biri olan Lette kimseyi incitmek istemeyecek biriye taban tabana zıt birine dönüşür. Kabalaşır, ukalalaşır, küstahlaşır ve bu Lette’nin yaşamının her yönüne yansır. Çirkinen güzel bir insan olan Lette güzelleşince çirkin birine dönüşür. Oyun, “güzellik kavramının ne kadar yüzeysel algılandığına ve fiziksel güzelliğin (yapay bile olsa) her değer önüne nasıl geçebildiğini son

derece keskin bir eleştiriyile gösterir” (Birkiye, 2017:498). Lette oyunun başında güzellik dışında her şeye sahiptir. İşinde üretkendir, karısıyla mutlu bir hayatı vardır, huzurlu ve başarılıdır. Karlmann’ın dediği gibi hayranlık duyulan biridir.

Karlmann: 2CK’yi icat ettiğinde gerçekten hayranlık duydum adama. O kadar da çirkin olmasına rağmen. O günlerde şirkette esamem okunmuyordu (Mayenburg, 2007:53).

Lette yalnızca kendinde olan güzelliğin sarhoşluğuyla bambaşka bir kişilik sergilemeyi sürdürürken cerrahın başka insanlara aynı yüzü yapmasıyla Lette’yi özel kılan bir durum kalmaz. Dış güzelliğinin sarhoşluğuyla ve tümünden yaşadığı yozlaşmayla işindeki üretkenliğini de kaybeden Lette onu hayatta işe yarar ve özel kılan her şeyi bir bir kaybeder. En sonunda oyundaki tüm karakterlerin kendine göre farklı nedenlerle aynı yüze sahip olmasıyla birlikte her şeyini kaybeden ve bir özelliği kalmayan Lette intihar etmeyi düşünür. Fanny ve Karlmann’ın (yaşlı zengin kadın ve oğlunun) şirketinin en üst katından kendini atmayı planlar. İntihar etmeyi amaçlarken zengin kadının oğlu Karlmann onu vazgeçirir ve hayatı üzerinde kendi varoluşu için bir irade gösteremez. Fanny’nin (zengin yaşlı kadın) dediği gibi farklı olmayı istemeyi bırakır (Mayenburg, 2007:67) ve toplumun genel bir parçası olmayı sürdürür.

Oyunun finalinde kimin kim olduğu iyice bulanıklaşır ve karakterler yok karaktere dönüşürler. Bu aynı zamanda herkesin birbirinin aynısı olduğu vurgusunu da zirveye taşır. Biyoiktidarın oluşturduğu söylemler kişileri yönlendirir, biçimlendirir ve tamamen kendi arzuladığı bir sistemin bileşeni haline getirir. Birey olma hali ortadan kalkar. Kişisel tercihler, istekler artık genele yönelik arzular, herkesin ortak beğenileri ve arzularına dönüşür. İktidarın oluşturduğu söylemler kişiler yoluyla aktarılarak zamanla kontrolden çıkar ve kişileri neyin kendi kararları ya da düşünceleri neyin iktidarın dayatması olduğunun ayırdına varamayacak noktaya taşır.

5. Sonuç

İnsanların içine doğdukları dönem, toplum, statü, cinsiyet ve daha buna benzer pek çok değişken bireylerin yaşamlarına, kararlarına yön vermektedir. Günümüzde bu durum çok daha

küresel bir hal almıştır. Artık kişiye yön veren yalnızca içinde bulunduğu toplum değil, bütün dünyadır. Her yere sızmayı arzulayan iktidar için bu durum büyük bir kolaylık getirir. Claire ve Solange içinde buldukları zamanın ve kültürün normları dahilinde yaşamak, arzulamak, hayal etmek durumunda kalmışlardır. Lette ise daha başka bir zamanda başka imkanlara sahip olarak yaşamış, arzulamış ve kararlar almıştır. Bu iki ayrı dönem dahilinde de bireysel istekler, toplumsal normlarla çatışma halindedir. Bir yandan kendi kararları olduğunu sandıkları şeyleri arzularlarken diğer yandan istedikleri şeyin tam da kendi istedikleri şey olup olmadığının sorgulaması da gerçekleşir.

Küreselleşen dünya ile iktidar gerçek anlamda Foucault'nun dediği gibi artık her yerdedir. İktidarın söylemleri ile geliştirdiği bilgiler artık zamansız ve mekânsız bir haldedir ve herkese kolaylıkla ulaşmaktadır. Günümüzde bireylerin arzuladıkları şeylerin kendi iradeleriyle mi gerçekleştiği iyice bulanıklaşmıştır. Bir eylemi kişi kendi kararıyla mı gerçekleştirmektedir yoksa çevresindeki herkese göre mi gerçekleştirir belli değildir. İktidarın sürekli olarak yönlendirmelerine maruz kalan bireylerin kendi iradeleri olup olmadığı tartışmalıdır. Biyoiktidar dahilinde aile, okul, iş yeri, arkadaş çevresi, evlilik, sağlık gibi kurumsallaşmış mekanizmalar insanın neredeyse tüm hayatını arka planda yönlendirmektedir.

Dikotomiler üzerinden işleyen iktidarın yönlendirme pratikleri arttıkça bireysellik azalır. Bu dikotomiler değer yargılarına dönüşerek kişilerin karar mekanizmalarını ele geçirir. Bir kişi ya da durumla karşılaşan bir kişinin yargıları yönlendirilmiş yargılar halini alır. İktidar yönlendirmeleri deli ya da akıllı, iyi ya da kötü, güzel ya da çirkin, uygun ya da uygunsuz gibi ikilikler üzerinden düşünmeye iter. Daha çok ürün satmasını ister çalışanının ve estetik ameliyatla çok güzel olması da yetmez, kadınlarla yatması da gerekir. Çirkin olduğu için çemberin dışında kalan Lette çok iyi bir iş çıkarsa da yeterli olmamıştır. Kendi tasarladığı ürünü tanıtmaya hakını elde edebilmek için sahip olduğu her şeyden vazgeçmek durumunda kalır. Sistemin bir parçası olmak, onun söylemlerine uymayı gerektirir. Zeki ya da üretken olması yetmez, güzel de olması gerekir. Bunun gibi iktidarın belirlediği normlar ve söylemler yaşamın tam da merkezindedir ve sonsuz şekillerde örneklendirilebilir. Bu normların dışında kalanlar anormal sayılırlar. İktidarın amacı herkesi normalleştirmektir, davranışlarına hükmetmek, kararlarına yön vermektir.

Hizmetçiler ve Çirkin oyunlarının ikisinde de bireylerden daha yukarıda aşılması mümkün olmayan iktidarın normları vardır. Burada Genet kendisine yakın bir şekilde karakterlerinden hiç değilse birinin kendi hayatı için bir karar alabilmesini sağlamıştır. Ancak Mayenburg bunun mümkün olamayacağını vurgular gibidir. Lette için durum, iktidar için estetik ameliyat olduğu andan itibaren kötüye gitmeye başlamıştır. İktidarın söylemlerine uyum sağlamak, Lette'nin yok oluşudur. Bu noktada Lette Claire gibi intihar etmese de artık Claire gibi yok olmuştur. İktidara karşı bireyin yapabileceği pek bir şey yoktur. İki yazara göre de ya ölürsün ya dönüşürsün ve her iki ihtimalde de yok olursun.

Kaynakça

- Akın, B. A. (2022). "İktidar Beden İlişkisi Bağlamında Woyzeck ve Çirkin'de Kimlik Sorunu", *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies* (14), 47-57.
- Bingöl, O. (2019). Foucault'da İktidar, Beden ve Özne Üçlüsü. *Asia Minor Studies* 7 (2), 327-334.
- Birkiye, S. K. (2017). "Gündelik Yaşamın Güzellik Algısının Tiyatroda Eleştirisi: Çirkin", *Journal of Awareness*, 2(35).
- Foucault, M. (1994). *Kelimeler ve Şeyler*, çev. M. Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*, çev. H. Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma*, çev. I. Ergüden, & F. Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*, çev. I. Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*, çev. I. Ergüden, & O. Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Genet, J. (1990). *Hizmetçiler*, çev. S. Birsal, İstanbul: Nisan Yayınları.
- Güneş, Y. D. (2015). "Ruh Bedenin Hapishanesidir: Michel Foucault", *Ekev Akademi Dergisi* (64), 59 – 72.
- Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lemke, T. (2016). *Biyopolitika*, çev. U. Özmakas, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mayenburg, M. v. (2007). *Çirkin*, çev. S. Biliş, Yayınlanmamış Dt Dramaturji Bürosu Metni.
- Oranlı, İ. (Yaz 2012). "Biyo-Politikanın Doğuşu ve Foucaultcu Eleştirisi", *Cogito* (70-71), 39-51.
- Revel, J. (2012). *Foucault Sözlüğü*, çev. V. Urhan, İstanbul: Say Yayınları.

